

دیدگاه دانشجویان دانشگاه پیام‌نور منطقه ۶ نسبت به عوامل موجود در آموزش از راه دور

دکترمنیژه کرباسی*

درخواست از دانشجویان برای ارائه سه پیشنهاد در رابطه با بهینه‌سازی آموزش از راه دور بوده است. نتایج پژوهش نشان داده است که بین دیدگاههای دانشجویان مستر نسبت به جوانتر، شاغل نسبت به غیر شاغل و متأهل نسبت به مجرد تفاوت معنی‌دار وجود دارد و، نگرش گروه اول، در هر مورد نسبت به این نوع آموزش خوش‌بینانه‌تر است. در بین دیدگاههای دانشجویان مشغول به تحصیل در مراکز استانها و جز آن، علوم انسانی و علوم پایه، همچنین دختران نسبت به پسران تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد. در بین عناصر موجود در آموزش از راه دور شامل برنامه، روش، منابع درسی، استاد، ارزشیابی، فضای فیزیکی و روانی، فراگیرترین عناصر یعنی ارزشیابی و محتوای منابع درسی مطلوبترین و فضای فیزیکی و روانی نامطلوبترین آن بوده است.

کلید واژه: منطقه ۶ دانشگاه پیام نور، آموزش از راه دور، منابع درسی، ارزشیابی، فضای فیزیکی، فضای روانی، روش.

چکیده: هدف عمده این پژوهش بررسی دیدگاههای دانشجویان دانشگاه پیام‌نور منطقه ۶ (استانهای همدان، کرمانشاه و کردستان) نسبت به عناصر موجود در آموزش از راه دور بوده است. پژوهش در نظر داشته است تا تفاوت میزان مطلوبیت این نظام آموزشی را از دیدگاه دانشجویان با توجه به متغیرهای سن، جنس، وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال و رشته تحصیلی تعیین نموده و مطلوبترین و نامطلوبترین عناصر آن را مشخص سازد.

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه دانشجویان مشغول به تحصیل در چهار مرکز مجری همزمان رشته‌های علوم انسانی و علوم پایه (مراکز اسلام آباد، تویسرکان، کرمانشاه و همدان) مشتمل بر ۴۱۳۱ نفر، در سال تحصیلی ۸۱-۸۲، بوده است. گروه نمونه شامل ۲۲۵ نفر از دانشجویان دانشگاه بوده که در زمان اجرای تحقیق حداقل چهار نیمسال تحصیلی در دانشگاه حضور داشته و با جنبه‌های مختلف این نظام آشنا شده‌اند. انتخاب آنان به صورت تصادفی طبقه‌ای برحسب جنسیت و رشته تحصیلی صورت گرفته است. ابزار پژوهش پرسشنامه‌ای محقق ساخته مشتمل بر ۴۰ سؤال بسته در مقیاس لیکرت و یک

*عضو هیئت‌علمی دانشگاه پیام‌نور، مرکز همدان

بسیاری را در سراسر دنیا به خود معطوف داشته است. این مقوله که این نظام آموزشی بتواند با نظام سنتی - که با برخورداری از ویژگی ارائه بازخورد مداوم، ارتباط چهره به چهره یاددهنده - یادگیرنده و یادگیرندگان با یکدیگر، وجود صمیمیت و سایر هنجارهای رایج به صورت سنت و عادت در آمده است - برابری نماید و با وجود چالشهای زیاد پاسخگوی فراگیران باشد، انگیزه زیادی را برای انجام پژوهشهای مختلف فراهم آورده است.

یکی از موارد مهم در این رابطه، سنجش دیدگاههای یادگیرندگان نسبت به این نظام آموزشی بوده که تأثیر تعیین کننده‌ای بر موفقیت تحصیلی آنان داشته است. برنت و باگی (Bernt and Bugbee, 1993: 41/97-112) در پژوهشی با عنوان «مطالعه تجارب و نگرش مرتبط با موفقیت تحصیلی در یک برنامه آموزش از راه دور» نتیجه گرفتند که نگرش مثبت نسبت به این نوع آموزش مهمترین عامل پیش‌بینی موفقیت تحصیلی است.

جونز (Jones, 1992) در مقاله‌ای با عنوان «نگرش دانشجویان نسبت به آموزش از راه دور» اظهار داشته است که پژوهشهای انجام شده در این زمینه را می‌توان، به طور کلی، در چهار طبقه نگرش نسبت به فناوری، نگرش نسبت به روشهای تدریس، نگرش نسبت به تعامل یادگیرندگان - یاددهندگان و نگرش نسبت به خود به عنوان دانشجوی از راه دور، قرار داد. به گزارش بارون (Barron, 1986: 257-271) و اسمیت و مک نلیس (Smith and McNelis, 1993) داده‌های پژوهشی نشان می‌دهند که نگرش یادگیرندگان نسبت به فناوری به میزان آشنایی ایشان با آن وابسته است و یادگیرندگان تازه وارد نارضایتی بیشتری از کاربرد آن دارند. ریدل (Riddle, 1990) و جونز (Jones, 1992) به برخی از اشکالات ناشی از طراحی تجهیزات و کارکرد نامناسب آنها مثل صدای ضعیف، عدم امکان

امروزه به نقش تعلیم و تربیت به عنوان یکی از عوامل اصلی بهبود استانداردهای زندگی بیش از پیش توجه می‌شود و آموزش عالی به عنوان بخشی از این فعالیت به جهت تأثیری که بر توسعه فردی و اجتماعی دارد، مورد استقبال زیاد قرار می‌گیرد. رشد فزاینده جمعیت و جوان بودن آن، تقاضای پدران و مادران برای تعلیم و تربیت بیشتر فرزندان خود، ولع ارتقا و پیشرفت در جوانان، وابستگی پیشرفت ملی به توسعه انسانی، درخواستهای زنان برای تحصیل، نیازهای افراد شاغل به آموزشهای جدید و منسوخ شدن شتابان دانش و اطلاعات انسان، نیازمند تحولی جدید در آموزش عالی بوده و نظامی پویا، گسترده و مقرون به صرفه را ایجاب می‌نماید. دانشگاه پیام نور، متولی آموزش از راه دور در ایران، با انعطاف پذیری بیشتر نظام آموزشی یعنی تشکیل بیشتر کلاسها در روزهای پایان هفته، فزونی سنوات تحصیل نسبت به دانشگاههای سنتی و نبود محدودیت سنی، پنجره‌ای تازه در پیش روی متقاضیان تحصیلات دانشگاهی گشوده است.

از آغاز فعالیت دانشگاه پیام نور در سال ۱۳۶۷ تاکنون این دانشگاه به موفقیت‌های چشمگیری در ابعاد گوناگون دست یافته است، اما از آنجا که نیاز مؤسسات پویا همواره درک وضعیت موجود و بهسازی امور در جهت دستیابی به وضعیت مطلوب است و از آنجا که به قول کپل (Keppel) سومین انقلاب آموزشی انقلاب کیفیت می‌باشد، لازم است تا تصویری از عناصر موجود در آموزش از راه دور از دیدگاه دانشجویان یکی از مناطق دانشگاهی (منطقه ۶، شامل مراکز دانشگاهی واقع در استانهای همدان، کرمانشاه و کردستان) ارائه گردد.

مروری بر مطالعات انجام شده

گسترش آموزش از راه دور در سالهای اخیر توجه

شامل ایجاد آمادگی برای تهیه آزمونها، به کارگیری وسایل فناورانه و مواد آموزشی گرافیکی برای درس، مدیریت یادگیری از راه دور و درک نیازهای منحصر به فرد یادگیرندگان را، نوعی مهیا شدن آموزش از راه دور تلقی می‌کند.

نگرش یادگیرنده نسبت به خود به عنوان یادگیرنده از راه دور نیز بر نگرش کلی وی نسبت به این نوع آموزش تأثیر دارد. اسکولسر و آندرسون (Schlosseer and Anderson, 1994) دلایل توفیق یادگیرندگان را در این نظام آموزشی داوطلب بودن آنان برای کسب تعلیم و تربیت بیشتر و دارا بودن اهداف ثانویه‌ای می‌دانند که به انتظارات آنان برای دریافت درجه بالاتر پاسخ می‌دهد. هیل (Hill, 1997) نیز اظهار نموده است که یادگیرندگان مستتر عموماً رضایت بیشتری از این نوع آموزش دارند و دلیل این امر را هم خودانضباطی و پختگی این افراد و سهولت دریافت دروس از این طریق برای ایشان دانسته است. مک کورمک (McCormack, 1998) نیز به خود اتکایی و پرداخت هزینه کمتر به عنوان امتیاز آموزش از راه دور و عدم دسترسی به کتابخانه و نیازهای آکادمیکی به عنوان محدودیتهای آن، از نظر دانشجویان اشاره داشته است.

مورگان (Morgan, 1991) به نقل از سایر پژوهشگران اظهار داشته است که در صورت وجود تناسب روشها و فناوری به کاررفته برای ارائه آموزش و تعامل بین یادگیرنده و یاددهنده و بازخورد وی به یادگیرنده، آموزش از راه دور می‌تواند به اندازه آموزش سنتی مؤثر باشد. ویلیس (Willis, 1994) نیز آورده است که اثر بخشی آموزش از راه دور بیش از آنکه به نوآوری و نظام خدماتی مربوط باشد به درک مربیان از نیازهای یادگیرندگان وابسته است. برخی از محققان چون ویلکس و برنهام (Wilkes and Burnham, 1991) دلیل موفقیت نظام آموزش از راه دور را این می‌دانند که

گفتگوی رو در رو و جز آن اشاره نموده‌اند.

نگرش فراگیران همچنین به میزان زیادی به روشهای تدریس به کار رفته در ارائه آموزش وابسته بوده است. سیمونز (Simmons, 1991) و بلند و دیگران (Bland et al, 1992) نتیجه گرفته‌اند که فراگیران برخی از روشهای تدریس در آموزش از راه دور، چون شرکت در گروههای کوچک و پرسش و پاسخ را به سخنرانی ترجیح می‌دهند.

حمایت یاددهنده از یادگیرنده از موارد مهمی بوده که بر رضایت یادگیرندگان در این نظام آموزشی تأثیر زیادی داشته است. مک کورمک (McCormack, 1998) به نقل از براون (1998) اظهار داشته است که علت ترک تحصیل شرکت‌کنندگان در این نظام، نه مسائل شخصی بلکه عوامل درون دانشگاهی چون حمایت ناکافی مربیان و مشکل برقراری ارتباط بوده است. سایر پژوهشگران چون سیمونز (Simmons, 1991)، بارون (Barron, 1986) و هالت (Hult, 1980: 14/5-7) نشان داده‌اند که نگرش فراگیر نسبت به آموزش از راه دور به طور معنی‌داری تحت تأثیر تعامل یادگیرنده - یاددهنده است. باتلر و وین (Butler and Winne, 1995: 245-81) به نقش بازخورد در خود نظم دهی یادگیرندگان اشاره نموده و تأثیر آن بر شناخت، نگرش و فراشناخت را مورد تأکید قرار داده‌اند. لی (Ley, 1999: 16/63-69) به اهمیت بازخورد دریافتی از یادگیرندگان - به جهت تأثیری که بر کیفیت آموزش دارد و کمکی که به طراحان آموزشی در تصحیح مواد فرآیندهای آموزشی می‌نماید - اشاره کرده است. امرجی و جکسون (Omeregic and Jackson, 1996) در مقاله خود با عنوان «آموزش از راه دور یک نظام خدمات آموزشی مؤثر» یادگیرنده و مربی را مهمترین عوامل در آموزش از راه دور دانسته و معتقدند که نیازهای مربیان نیز همانند نیازهای فراگیران باید مد نظر قرار گیرد. پژوهش آنان آموزش ضمن خدمت مربیان

منطقه ۶، در سال تحصیلی ۱۳۷۹-۸۰.

ب) اهداف اختصاصی

۱- تعیین تفاوت میزان مطلوبیت نظام آموزش از راه دور از دیدگاه دانشجویان با توجه به ویژگیهای سن، جنس، وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال و، رشته تحصیلی؛

۲- تعیین مطلوبترین یا نامطلوبترین عوامل موجود در آموزش از راه دور؛

۳- تعیین تفاوت دیدگاههای دانشجویان مشغول به تحصیل در مراکز استانها و سایر مراکز؛

۴- تعیین گروههای دانشجویان دارای دیدگاه مثبت نسبت به سایرین.

ج) هدف کاربردی

کمک به شناخت مشکلات، اصلاح و اثر بخش نمودن نظام آموزش از راه دور.

روش پژوهش

در این پژوهش که به روش توصیفی - پیمایشی انجام پذیرفته است، جامعه مورد مطالعه کلیه دانشجویان دانشگاه پیام نور منطقه ۶ در چهار مرکز مجری همزمان رشته های علوم انسانی و علوم پایه، به تعداد ۴۱۳۱ نفر بوده است. این دانشجویان، تا زمان اجرای تحقیق یعنی تیر ماه ۱۳۸۰، حداقل چهار نیمسال تحصیلی در دانشگاه حضور داشته و با عوامل موجود در آموزش از راه دور آشنا شده بودند. تعداد نمونه ۲۲۵ نفر بوده که به صورت تصادفی- طبقه‌ای، برحسب جنسیت و رشته تحصیلی، از هر مرکز آموزشی انتخاب گردیدند.

ابزار سنجش، پرسشنامه‌ای شامل ۴۰ سؤال بسته در مقیاس لیکرت و یک درخواست از دانشجویان برای ارائه سه پیشنهاد در جهت بهینه سازی آموزش

عوامل مؤثر بر موفقیت در آموزش، چه سنتی و چه از راه دور مشابه و جهانی است و، بنابراین در محیطها و جمعیت‌های مختلف تفاوتی ندارد.

در یک پژوهش انجام شده در ایران با عنوان «بررسی نگرش دانشجویان منطقه ۵ دانشگاه پیام نور نسبت به اثربخشی برنامه‌های آموزش از راه دور در سال تحصیلی ۷۴-۱۳۷۳» رضایی یافته است که بین نگرش دانشجویان رشته های علوم پایه و علوم انسانی نسبت به اثربخشی کتابهای خودآموز، مناسب بودن هدفهای کلی و رفتاری و خودآزمایی، شیوه نگارش، اثر بخشی کلی برنامه های آموزش از راه دور، احساس موفقیت در تحصیلات دانشگاهی و سطح معلومات دانش‌آموختگان دانشگاه پیام‌نور، تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مطالعه وی همچنین نشان داده است که نگرش دانشجویان زن و مرد، متأهل و مجرد، شاغل و غیر شاغل نیز نسبت به این نوع آموزش متفاوت است. بنا به اظهار وی دانشجویان، بین فارغ التحصیلان دانشگاه پیام نور و دانشگاههای سنتی دولتی تفاوتی نمی‌بینند و گرچه بین بعضی از گروههای مورد بررسی نسبت به اثربخشی کلاسهای حضوری گروهی تفاوت معنی‌دار وجود داشته، اما همه دانشجویان مورد مطالعه در مجموع نسبت به این کلاسها، نگرش مثبتی از خود نشان داده‌اند. در مورد اثربخشی کتابهای خودآموز نیز دانشجویان رشته‌های علوم انسانی، برخلاف دانشجویان رشته‌های علوم پایه، نظر مساعدی ابراز کرده‌اند.

اهداف پژوهش

اهداف این پژوهش به شرح زیر بوده است:

الف) هدف کلی

تعیین میزان مطلوبیت عوامل موجود در نظام آموزش از راه دور از دیدگاه دانشجویان دانشگاه پیام نور

بیشتر از ۳۰ سال بوده‌اند. همچنین تعداد بیشتری دانشجوی مرد در مقابل زن (۵۴/۷ درصد به ۴۵/۳ درصد) در دانشگاه به تحصیل اشتغال داشته‌اند. ۱۹/۸ درصد از دانشجویان متأهل و ۸۰/۲ درصد مجرد، بیش از $\frac{3}{4}$ غیر شاغل و تعداد دانشجویان مشغول به تحصیل در رشته‌های علوم انسانی حدوداً سه برابر دانشجویان رشته‌های علوم پایه، به لحاظ وجود تعداد بیشتر رشته‌های علوم انسانی بوده است (۷۵/۴ درصد در قبال ۲۴/۶ درصد).

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در جدول شماره ۱ میانگین و انحراف معیار عوامل مختلف موجود در آموزش از راه دور در مراکز چهارگانه مجری رشته‌های علوم پایه و علوم انسانی آمده است.

از راه دور بوده که از نظر محتوا مورد تأیید همکاران متخصص در رشته علوم تربیتی قرار گرفته است. ضریب پایایی آزمون نیز از طریق اجرای مجدد بر روی ۳۰ نفر از دانشجویان رشته‌های علوم انسانی، در مرکز همدان، به فاصله ۲۰ روز محاسبه شده و ضرایب حاصله ۰/۸۵ برای برنامه‌ریزی، ۰/۸۳ محتوای منابع درسی، ۰/۸۰ ارزشیابی، ۰/۸۸ فضای فیزیکی، ۰/۸۲ فضای روانی و ۰/۹۴ برای کل آزمون بوده است.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده بر حسب مورد از آزمون آماری t برای گروه‌های مستقل، تحلیل واریانس یک طرفه و تحلیل محتوای پاسخهای پیشنهادی دانشجویان استفاده شده است.

بر اساس اطلاعات به دست آمده ۷۷/۳ درصد از دانشجویان دانشگاه کمتر از ۲۵ سال، ۱۹ درصد بین ۲۵ تا ۳۰ و تنها ۳/۸ درصد دارای سن

جدول شماره (۱) میانگین و انحراف معیار عوامل مختلف موجود در آموزش از راه دور

مرکز	برنامه	روش	محتوا	استاد	ارزشیابی	فضای فیزیکی و روانی
اسدآباد	۲/۵۰ (۰/۶۴)	۲/۶۲ (۰/۷۵)	۲/۹۴ (۰/۷۱)	۲/۶۴ (۰/۹۲)	۳/۲۰ (۰/۶۶)	۲/۴۱ (۰/۷۸)
تویسرکان	۲/۶۴ (۰/۶۱)	۲/۲۹ (۰/۶۲)	۲/۸۷ (۰/۸۱)	۲/۶۵ (۰/۸۱)	۲/۷۳ (۰/۷۰)	۱/۷۸ (۰/۸۲)
کرمانشاه	۲/۴۵ (۰/۵۸)	۲/۵۷ (۰/۸۷)	۲/۸۹ (۰/۵۶)	۲/۸۶ (۰/۹۳)	۳/۰۳ (۰/۶۳)	۲/۲۳ (۰/۸۴)
همدان	۲/۳۷ (۰/۴۷)	۲/۸۱ (۰/۶۳)	۳/۰۲ (۰/۵۵)	۲/۸۲ (۰/۷۶)	۲/۹۲ (۰/۷۴)	۲/۰۴ (۰/۷۲)
جمع	۲/۴۷ (۰/۵۷)	۲/۶۴ (۰/۷۱)	۲/۹۲ (۰/۶۵)	۲/۷۴ (۰/۸۴)	۲/۹۹ (۰/۷۱)	۲/۱۴ (۰/۷۹)

اطلاعات مندرج در جدول شماره ۱ نشان می‌دهد که دو عامل ارزشیابی و محتوا نگرش

گوی سبقت را ربوده و، در مورد استاد بیشترین نگرش مثبت در مراکز استانها یعنی همدان و کرمانشاه وجود داشته است.

جدول شماره ۲ تفاوت مراکز مختلف را از نظر دانشجویان درباره عوامل موجود در آموزش از راه دور از نظر آماری نشان می‌دهد.

خوشبینانه‌تری را نسبت به سایر عوامل به خود اختصاص داده‌اند. نامطلوبترین عناصر در تمامی مراکز فضای فیزیکی و روانی بوده و، پس از آن، برنامه قرار می‌گیرد که نگرش دانشجویان مراکز آموزشی واقع در مراکز استانها، نسبت به سایر مراکز در این مورد، حاوی مطلوبیت کمتری بوده است. در مقوله‌های روش و محتوا مرکز همدان

جدول شماره (۲) مقایسه مراکز مختلف از نظر عوامل موجود در آموزش از راه دور

مراکز و عوامل مختلف	f	P
مراکز و برنامه	۲/۰۸	۱/۰۴
مراکز و روش	۴/۷۸	۰/۰۰۳
مراکز و محتوا	۰/۵۴	۰/۶۶
مراکز و استاد	۰/۸۶	۰/۴۶
مراکز و ارزشیابی	۰/۰۰۷	۴/۱۸
مراکز و فضای فیزیکی	۶/۰۵	۰/۰۰۱
مراکز و فضای روانی	۳/۶۰	۰/۱۴
جمع	۱/۰۲۹	۰/۳۸

۲- بین نگرش زنان و مردان نسبت به عوامل موجود در آموزش از راه دور تفاوت معنی دار وجود نداشته هرچند مردان با میانگین بیشتر، نظر خوش‌بینانه‌تری را نسبت به آموزش از راه دور ابراز نموده‌اند.

۳- بین نگرش دانشجویان مجرد و متأهل نسبت به این عناصر تفاوت معنی دار وجود داشته و نگرش دانشجویان متأهل خوش‌بینانه‌تر بوده است.

۴- بین دیدگاه‌های دانشجویان شاغل و غیر شاغل نسبت به هر یک از عناصر مورد مطالعه، تفاوت معنی دار وجود داشته و نگرش دانشجویان شاغل نسبت به آموزش از راه دور خوش‌بینانه‌تر بوده است.

۵- بین نگرش دانشجویان رشته‌های تحصیلی

اطلاعات موجود در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که در مجموع بین مراکز مورد مطالعه (اسلام‌آباد، تویسرکان، کرمانشاه و همدان) از نظر عناصر مختلف موجود در آموزش از راه دور، از دیدگاه دانشجویان، در کل، تفاوت معنی‌داری وجود ندارد ($p > 0/05$). با وجود این می‌توان اظهار داشت که در دو عنصر روش و فضای فیزیکی تفاوتها معنی دار است. سایر موارد عبارت‌اند از:

۱- بین دیدگاه‌های دانشجویان در سنین مختلف (کمتر از ۲۵ سال، ۲۵ تا ۳۰ سال، و ۳۰ سال و بیشتر) نسبت به آموزش از راه دور تفاوت معنی‌دار وجود دارد و دانشجویان مستتر از این نظام آموزشی راضی‌تر هستند.

انگیزه بیشتر و خود انضباطی معرفی می‌کنند و هیل (Hill, 1997) و جونز (Jones, 1992) که آنان را علاقه‌مندتر و پخته‌تر و دریافت دروس از این طریق را بر ایشان راحت‌تر می‌دانند، موافق است. بدیهی است که این نظام آموزشی با انعطاف پذیری بیشتر در برنامه، امکان سنوات بیشتر برای تحصیل، تعداد کمتر کلاسهای حضوری و جز آن تناسب بیشتری با برنامه‌های شخصی یا شغلی افراد مستتر داشته و در نتیجه نگرش آنان نسبت به این نوع آموزش مثبت است.

نبود تفاوت بین دیدگاههای دانشجویان زن و مرد نشانگر این است که این نظام آموزشی منجر به ایجاد انقلابی در تعلیم و تربیت شده که کیل به آن نام انقلاب عدالت داده است یعنی فراهم آوردن فرصت و امکان مساوی برای ادامه تحصیل هر دو گروه دانشجویان، هر چند، وجود میانگین بالاتر برای مردان حکایت از سهولت دسترسی به آموزش در عین ایفای سایر مسئولیتها نیز دارد.

نبود تفاوت دیدگاه بین دانشجویان رشته‌های تحصیلی علوم انسانی و علوم پایه و مغایرت با یافته رضایی (۱۳۷۴) نیز احتمالاً به دلیل تدوین کتابهای خودآموز و مهیا نمودن کارگاهها، آزمایشگاهها و تجهیزات بیشتر برای رشته‌های علوم پایه از آن زمان تا کنون بوده است.

در مورد عوامل موجود در آموزش از راه دور، که بخش عمده‌ای از یافته‌های پژوهش را به خود اختصاص می‌دهد، می‌توان گفت که:

بیشترین مشکل دانشجویان در مورد برنامه، به ناآشنایی ایشان با نظام آموزش از راه دور به هنگام ورود به دانشگاه مربوط می‌شود. یافته‌های پژوهش با نتایج مورگان (Morgan, 1991) که اظهار می‌دارد دانشجویان تازه وارد به دانشگاه مشکلاتی در خصوص آموزش دارند و مک کورمک (McCormack, 1998) که

علوم انسانی و علوم پایه تفاوت معنی‌دار وجود نداشته گرچه دانشجویان رشته‌های علوم انسانی با دارا بودن میانگین بالاتر، نگرش نسبتاً خوش‌بینانه‌تری را نسبت به این نوع آموزش ابراز داشته‌اند.

۶- در زمینه تعیین مطلوبترین و نامطلوبترین عناصر، می‌توان گفت که ارزشیابی با میانگین (۲/۹۹) و محتوا با (۲/۹۶) مطلوبترین و عوامل فیزیکی و روانی با میانگین (۲/۱۴) نامطلوبترین عناصر بوده‌اند. با وجود این مقایسه، عوامل مختلف از نظر آماری تفاوت معنی‌داری را نشان نداده است.

۷- همچنین در تعیین تفاوت بین مراکز دانشگاهی مختلف می‌توان بیان نمود که در مراکز استانها، در همدان «روش» و «استاد» و در کرمانشاه استاد، نگرش خوش‌بینانه‌تری را نسبت به سایر مراکز به خود اختصاص داده‌اند. برعکس، در امر برنامه، دانشجویان سایر مراکز نسبت به مراکز استانها نگرش مثبت‌تری را ابراز نموده‌اند. با وجود این، در مجموع بین دیدگاههای دانشجویان مراکز مختلف از نظر نگرش نسبت به عناصر موجود در آموزش از راه دور تفاوت معنی‌داری وجود نداشته است.

ارزیابی یافته‌های پژوهش

نبود تفاوت معنی‌دار درباره‌ی عناصر موجود در آموزش از راه دور در مراکز مختلف را می‌توان به وجود شباهت در برنامه‌ها و اجرای آنها مربوط دانست که خود متأثر از یک نظام آموزشی متمرکز است. یافته‌های پژوهش، همچنین، نشان می‌دهد که دانشجویان مستتر، متأهلین و شاغلین نسبت به این نوع آموزش دیدگاه خوش‌بینانه‌تری داشته‌اند. این امر با یافته‌های اسکلسر و آندرسون (Schlosseer and Anderson, 1994) که توفیق یادگیرندگان این نظام را به داوطلب بودن آنان و دارا بودن اهداف ثانویه برای کسب مدرک می‌دانند و برنت و باگی (Bernt and Bugbee, 1993) که افراد مستتر را دارای

خودآموز و غنا بخشیدن به محتوا، حذف مطالب تکراری و کاهش حجم کتابها، زدودن آنها از اشتباهات چاپی و، به طور کلی، طراحی آموزشی مناسب از پیشنهادات رایج دانشجویان بوده است. بیلینگز (Billings, 1988: 2/23-25) نیز اظهار داشته است که با آسانتر شدن مطالب درسی و تناسب حجم آنها، میزان رضایت یادگیرندگان آموزش از راه دور افزایش می‌یابد. اجرای آزمایشی کتابهای تدوین شده بر روی گروه نمونه‌ای از دانشجویان نیز در بهبود کیفیت آنها مؤثر خواهد بود.

در مورد استاد، وجود میانگین بالاتر در مراکز استانها حکایت از برخورداری از استادان با مدارج تحصیلی بالاتر و کیفیت بهتر تدریس دارد. نقش استاد در این نظام آموزشی بسیار برجسته است، زیرا اوست که باید در فرصتی کم، مفاهیم دشوار و نیازهای متفاوت درسی دانشجویان را پاسخگو بوده و شکافهای ناشی از عدم ارتباط کافی استاد و دانشجو را پر کند. پیشنهاد دانشجویان برای استفاده از استادان مجرب مورد تأکید زیاد بوده است. گزارش ترلکلد و بروزوسکا (Threlkeld and Brzoska, 1994) نیز نشان می‌دهد که بسیاری از یادگیرندگان از راه دور نیازمند حمایت و راهنمایی برای آموختن یادگیریهای از راه دور خود هستند. استفاده از استادان تمام وقت به جای مدرسین مدعو، همچنین، آموزش قبل و ضمن خدمت در این زمینه راهگشا خواهد بود.

عامل ارزشیابی بیشترین نگرش مثبت را در بین عناصر مورد مطالعه به خود اختصاص داده و شباهت دانشجویان در کلیه مراکز در این مورد بسیار زیاد بوده است. جدی گرفتن امر ارزشیابی و اجرای امتحانات میان نیمسال، به کارگیری روش پرسش و پاسخ که در زمره روشهای ارزشیابی غیر رسمی تلقی می‌شود و ارائه زود هنگام بازخورد پس از سنجش، مورد تأکید فراوان دانشجویان بوده است. این امر که

آن را به ویژه در مورد دانشجویان از راه دور صادقتر می‌داند، موافق است. ابراهیم‌زاده (۱۳۷۱) ریشه این مشکلات را کافی نبودن عدم آشنایی مدیران این نظام آموزشی و شناخت ناصحیح آنان از مدیریت فرآیند یاددهی- یادگیری و بی‌اعتقادی به کارایی این نظام مطرح نموده و آقازاده (۱۳۷۱) نیز به برخی از مشکلات دانشجویان نظام آموزش از راه دور در آلمان اشاره داشته که کمابیش مشابه با مشکلاتی است که دانشجویان مورد مطالعه این پژوهش داشته‌اند. وجود نگرش خوش‌بینانه‌تر در دانشجویان مراکز کوچکتر می‌تواند مربوط به نقش دانشگاه در ایجاد امکان رشد و پیشرفت برای دانشجویان این مراکز باشد. از طریق ایجاد هماهنگی بین رشته‌های تحصیلی و نیازهای جامعه در مناطق مختلف است که می‌توان چشم امید به بهبود وضعیت اقتصادی جوانان و جامعه نیز داشت.

در مورد «روش»، پیشنهاد دانشجویان در زمینه کاربرد روشهای فعال در تدریس، واگذاری فعالیتهای پژوهشی و تکالیف مختلف، گسترش آزمایشگاهها، کارگاهها و کارهای عملی بوده است. ترکیب سنی دانشجویان نشان می‌دهد که هم اکنون آنان فرصتهای زیادی برای انجام دادن این امور دارند و همانند دانشجویان مورد مطالعه (Bland et al, 1992) این روشها را به سخنانی ترجیح می‌دهند و مطابق با یافته امرجی و جکسون (Omoregie and Jackson, 1996) کاربرد فناوری را در اثر بخشی آموزش مؤثر می‌دانند. در خصوص «محتوای کتابها» که بعد از ارزشیابی بیشترین نگرش مثبت را به خود جلب کرده است می‌توان به ایجاد خودانضباطی، خوداتکایی و پرداخت هزینه کمتر که مورد اشاره مک‌کورمک (۱۹۹۸) واقع شده و احساس کنترل و امنیت روانی اشاره کرد که وجود کتاب مشخص در ابتدای هر نیمسال تحصیلی موجب آن است. پیشنهاد تهیه کتاب به سبک

- Angelo, T. and Cross, P. (1993), *Classroom Assessment Techniques: San Fransisco*, Jossy-Bass Publishers, A handbook for college teacher;
- Barron, D.D. (1986), «Faculty and student perceptions of distance education using television». *Journal of Education for Library and Information Science* (27), 257 – 271;
- Bernt, Frank M. and Bugbee, Alan C (1993), «Study practices and attitude srelated to academic success in distance learning programme». *Distance Education*;
- Billings, Diane M. (1988), «A Conceptual Model of Correspondence Course Competition». *American Journal of Distance Education*, 2(2), 23-35;
- Bland, K. P., Morrison G. R. and Rass, S. M. (1992), «Student Attitudes toward Learning Link: A distance education project». *ERIC Document Reproduction Service ED*, 356 766;
- Butler, D. L. and Winne, P. H. (1995), «Feedback and self-regulated learning: A theoretical synthesis». *Review of Educational Research*, 65, (3), 245 – 81;
- Gilory, Peter, Long Peter, Rangecroft, Margaret and Tricker, Tony (2001), «Evaluation and the invisible students: Theories, practice and problems in evaluating distance education», 9 (1), 14 –22;
- Hill, Melanie N. (1997), «Teacher Education through Distance Learning: Cost-Effectiveness and Quality Analysis, State University of West Georgia»;
- Hult, R. E. (1980), «The effectiveness of university television instruction and factors influencing student attitudes», *College Student journal*, 14 (1)5-7;
- Jones, T. (1992), «ITS Students evaluation questionnaire for the fall semester of 1991» A Summery Report;
- Kidd, J. R. (1966), *How Adults Learn*, New york: Assoccation Press;
- Ley, Kathryn (1999), «Providing feedback to distant Students», *Grambling State University*, *Campus Wide Information System*, 16(12), 63-69;
- McCormack, Alexandra (1998), *Distance Education: Theory and Practices* «binding distances to the

انواع مختلفی از ارزشیابیهای رسمی و غیر رسمی توسط یاددهندگان مؤثر باید برای آگاهی از میزان یادگیری فراگیران به کار رود مورد تأیید آنجلو و کراس (Angelo and Cross, 1993) است.

سرانجام، درباره فضای فیزیکی و روانی که به عنوان نامطلوبترین عناصر آموزش از راه دور تلقی شده‌اند باید گفت که قرار گرفتن مراکز دانشگاهی در خارج از شهر، نیاز به سرویس آمد و شد، کمبود فضای سبز، فقدان حریم، نبود جایی برای استراحت در فواصل بین تشکیل کلاسها، به ویژه در فصل زمستان، تجمع دانشجویان در راهروها، نبود نیروی انسانی کافی برای نظافت محیط، شکل چیدن صندلیها، طرح فیزیکی - معماری کلاسها، فقدان وسایل گرمایش و سرمایش مناسب، وجود دیوارهای شلوغ و پر از آگهیهای گوناگون، نبود کتابخانه، آزمایشگاه و کارگاههای مجهز، همچنین، ارتباط ناکافی استاد و سایر عوامل انسانی دانشگاه با دانشجویان و دانشجویان با یکدیگر، بی‌توجهی یا کم توجهی به دیدگاههای ایشان و فشارهای روانی که به علت ناسازگاری با این نظام آموزشی و عادت به روش سنتی وجود دارد، می‌تواند سبب شده باشد که این عوامل نامطلوبترین عوامل باشند.

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی (۱۳۷۱). «مدیریت در نظام آموزش از راه دور و تفاوت آن با مدیریت در دانشگاههای سنتی»، مجموعه مقالات اولین سمینار تخصصی آموزش از راه دور، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، ص ۱۴۳-۱۵۵;
- آقازاده، احمد (۱۳۷۱). «بررسی ویژگیهای نظام آموزش از راه دور در یکی از کشورهای موفق جهان «آلمان»»، مجموعه مقالات اولین سمینار تخصصی آموزش از راه دور، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور، ص ۹۷-۱۲۶;
- رضایی، محمدحسن (۱۳۷۴). «بررسی نگرش دانشجویان منطقه ۵ دانشگاه پیام نور»، برنامه‌های آموزش نسبت به اثربخشی از راه دور در سال تحصیلی ۷۴-۱۳۷۳، شیراز: دانشگاه آزاد اسلامی;

individual learner."Arizona State University, Emc 598;

Morgan , A. (1991), Research into students learning in distance education Victoria Australia , Underdale. ED 342 371;

Omoregie, M. and Jackson , J.F. (1996), "Distance Learning: An Effective Educational Delivery System", Jackson State University;

Riddle , J. F. (1990), «Measuring affective Change: Students in a distance education class», *ERIC Document Reproduction Service ED 325 514*;

Schlosseer, C. A. and Anderson, M. L. (1994). Ames IA: Iowa Distance Education Alliance , Iowa State University ED 382 159;

Simmons, I. V. (1991), «Survey of students attitude toward the IHETS delivery system», *ERIC Document Reproduction Service ED 330 311*;

Smith , D. L. and McNelis, M. J. (1993), «Distance Education: Graduate student attitudes and academic performance», *ERIC Document Reproduction Service ED 360 948*;

Threlkeld , R. and Brzoska , K. (1994), "Research in distance education", In Barry Willis (Ed.) *Distance education: Strategies and Tools*, Englewood Cliffs. M , Nj: Educational Technology publications , Inc;

Willis, Barry (1994), "Enhancing faculty effectiveness in distance education", *Distance Education Strategies and Tools*, Englewood Cliffs, Nj: Educational Technology publications Inc;

Wilkes, C. W. and Burnham , B. R. (1991), "Adult learner motivations and electronic distance education", *The American Journal of Distance Education*, 5(1) , 43-50. ■

